

fest '86

tapkanje u mestu ili odsustvo bilo kakvih kriterija

borislav anđelić

Ovogodišnji, šesnaesti po redu, Međunarodni filmski festival predstavljao je, manje-više uspešno, reprizu onog stanja u kome je proćao nekoliko poslednjih godina. Ovogodišnji Fest je potvrda duhovnog i organizacionog ćorsokaka, dokaz samozadovoljnog tapkanja u mestu. Fest je na kraju jednog ciklusa. Programskog jasno koncipiranog koncepta nema. Iz podnaslova smotre ispaio je pretenziona sintagma najbolji filmovi sveta. Poznatih gostiju je zapravo sve manje i izuzev iz istočnih zemalja gotovo i da ih nema. Simpozijuma pratećih retrospektiva nema. Težnja za okupljanjem stranih i domaćih umetnika, estetičara i novinara se negde zagubila kao i želja da se stvori kakva takva festivalska atmosfera. FEST nije više u stanju niti da u javnosti stvori bilo kakvu značajniju, polemiku jer su se i njegovi prijatelji sa kritičkim mišljenjima, njegovi protivnici i sami organizatori našli zatečeni u jednom *statusu quo* u kome kritike pritiču, ali ostaju bez stvarnog odjeka, bez želje sponzora iz grada ili organizatora da se njima ozbiljnije pozabave ili možda čak i nađu pouke i nova rešenja. Kritike dolaze, a smotre prolaze.

Budući da je FEST jedna od retkih kulturnih manifestacija takvog značaja i ugleda svakako da je činjenica da se sam finansira itekako značajan argument u mnogim razgovorima o Festu. Na žalost, stiće se utisak da ovaj važan ekonomski efekat postaje glavno uporište njenih organizatora gluvih na bilo kakvu prijateljsku kritiku ili kritiku uopšte. A kako stvari stoje može se desiti da ova karakteristika bude i jedina značajka ove manifestacije. Festu su neophodno potrebni novi optimizam, nove ideje, nove ambicije, nov i hrabriji programski zahvati. Očigledno je da takav novi duh mogu da donesu samo novi ljudi u njegovoj organizacionoj strukturi.

Ovogodišnji Fest je manifestacija bez glave i repa, a u odsustvu jasne i programske koncepcije čitava smotra imala je jedinstven iskaz predpremijernog velikog, višednevnog bioskopa. Izlog onoga što su nam pripremili naši distributeri!

Kako je ovogodišnjom manifestacijom izgleda konačno istekao i produženi mandat Saveta Fest-a moguće je očekivati da će se sastavu novog Saveta brižljivije prići od strane organizatora, da će se uvažiti i razmotriti razne inicijative ka stvaranju kreativnije klime oko Festa. U tom smislu neophodno je konačno stati na kraj permanentnom diletantskom eksperimentisanju na estetskom profiliranju ove manifestacije. Uvažavajući nužnost samoupravnog koncipiranja tela ove manifestacije, kao i značaj njegovog društveno-idejnog delovanja na planu kulturne politike, mora se obezbediti značajnije učešće poznavalaca, stvaralaca i estetičara filma u svim njegovim telima, a prevashodno u programskim savetima i selekciji. Jasno je da se stvari ne mogu promeniti preko noći. Budući FEST mora da na pozitivnim iskustvima onoga što je u dosadašnjem svom toku doneo na planu filmske kulture gradi dalju kreativnu transformaciju ove značajne manifestacije.

Okretanje ka budućnosti, koje iskreno priželjkujemo Fest-u 87., na samom planu prikazanih filmova sa tom tematikom, a reč je, uglavnom, o filmovima američke kinematografije iz žanra naučne fantastike, na žalost, nije bilo najuspešnije, niti pruža neka ohrabrenja u smislu programske estetskih izražajnih mogućnosti. *Odiseja 2010* Petera Hajemsa je pokušaj nastavljanja uspeha Kju-

brikovog filma jednom posve monotonom pričom, i o zajedničkoj akciji sovjetskih i američkih kosmonauta, koji nastoje zajedno da razreše enigmatičnu tajnu crnog monolita bačenog u kosmička prostranstva. Ako zanemarimo da ovaj film, nastao u programskom i medijskom vremenu afirmacije takozvanog programa Rata zvezda, predstavlja humanu umetničku anticipaciju novih odnosa između dveju super sila, sve ostalo predstavlja nezanimljivo prežvakavanje ideja iz ranijeg, uglednog Kjubrikovog filma. *Povratak u budućnost* Roberta Zemekisa, je film autora komercijalnog hita sa prošlog Festa. »Lov na zeleni dijamant«, ovoga puta on se veoma uspešno poigrava mašinom za vreme, gde na jedan potpuno samosvojan način sačinjava pitku komediju koja obiluje nizom iznenadnih i maštovito uprizorenih situacija. U ovom filmu otkrivamo elemente zlatne epohe američke holivudske komedije iz tridesetih godina ali saobraženih duhu Spilbergove tvorenje snova i ćudesa za decu i odrasle. Iz istog arsenala dolazi i nova bajka s »ljupkim nakazama« *Gremlini* autora Džoa Dantea. *Gremlini* su nakaze koje se roje kao pećurke posle kiše ako se simpatična životinja Mogvaj pokvasi ili hrani posle ponoći. Film je raden koristeći čitav arsenal trikova iz »horor filma« za dečiji uzrast negde između *Čarobljaka iz Oza* i *Mapet šoua*. Ovome nizu svakako valja dodati i umerbesni spektakl Terije Gilijema *Brazil* jednog iz ekipe »montipajtonovaca« koji engleski tv humor uspešno transponuju nizom osmišljenih spotova u zanimljivu vizualnu atrakciju.

Maštovitim i fascinantnim dizajnom, Gilijem, nekadašnji crtač stripova, putem persiflaza i crnohumora stvara priču o junaku, koji živi u orvelovskoj državi monstuoznih birokratskih izuma a sanja o sebi kao aupermenu koji spasava lepoticu iz kandži nemani. Film sjajnih detalja, izuzetne vizuelne ornamentike, ali apsolutno neodmerenog trajanja za ono što ima da kaže i pokaže!

Posle čitavog niza ovih filmova ostaje kao jedinstven utisak razočarenje i to ne toliko razvojem tehnologije osmišljenosti i vizuelne atraktivnosti »novih horizonata« koliko činjenicom da su »budući svetovi« o kojima su maštali ozbiljno ih se pribojavali Vels, Orvel, Klark, Adamov ili Kjubrik, postali zapravo predmet dečije igre i parodije, šarmantne, čak, ne odveć, duboke sprdačine. Džordž Lukas i Stiven Spilberg, su svojim sjajnim »kosmičkim operama« doprineli svetskoj popularnosti ovoga žanra. Ipak svojim estetskim i filozofskim pristupom fenomenu »naučne fantastike« (u kome su mnogi filmski estetičari s pravom videli filmski žanr budućnosti) sveli su ga na niz tehnološko-vizuelnih atrakcija, poligon zabave i pričanje manje ili više zanimljivih priča za decu i odrasle. Time su dosta unazadili razvoj žanra u duhovnom smislu. Njihov vanredan uspeh na blagajnama bioskopa širom sveta, na žalost, učinio je da dominacija »zabavljačke filozofije« postane osnova za tvorenje filmova ovog žanra. Ovogodišnji Fest upravo je prikazanim filmovima demonstrirao to stanje, koje svakako da ne predstavlja nikakvo otvaranje ili razvoj samoga filmskog žanra ni u eksperimentalnom niti filozofskom smislu. Naprotiv. Dolazi se do zaključka da ova ostvarenja uporno i zamorno vrše prežvakavanje, već dosegnutih i prepoznatljivih motiva i ikonografija, u kojima se neosporno već iscrpljuju mogućnosti »naučne fantastike«, a njeni humanistički obzori gube značenja i važnost.

U kontekstu filmova za decu, značajan doprinos predstavlja filmovana bajka »Perinbaba«, rađena po motivima braće Grim, u režiji slovačkog reditelja Juraja Jokubiska. Ova pomalo naivna priča o vili koja bdi nad malim Jakobom, u vremenu Rata zvezda i Etija je ponešto zastarela. Svojom narodskom srdačnošću, vizuelnom lepotom prirodnog seoskog pejzaža i ispunjena onom dubokom narodnom mudrošću o odnosima dobrog i zla ipak je predstavljala pravo osveženje. Nasuprot filmovima iz naučne fantastike koji se okreću budućnosti, ove godine bilo je na programu Festa čitav niz filmova iz arsenala takozvanog ratnog filma koji svoje poticaje traže u prošlosti. Neki od njih poput *Bitke za Moskvu* reditelja Jurija Ozerova predstavljali su više filmovani udžbenik istorije, a manje umetnički film. Reč je o filmu namutskih dimenzija i trajanja (šest sati u dva dela) koje nije ničim kasnije opravdano u samom ostvarenju. Pravljen je po već poznatom obrascu »verne« faktografske rekonstrukcije istinitih ratnih zbivanja (u čime Jurij Ozerov već ima iskustva svojim ranijim dokumentarnoigranim ciklusom od pet ratnih filmova »Oslobodenje«). Ovaj film u tešnjoj da bude monumentalna freska jedne epoeeje, u biti svojim »istinama«, svojim poimanjem u kome ratne operacije imaju važnija značenja od ljudskih individualnosti i sudbina, predstavlja jednu ogromnu Potemkionvu kulisu iz arsenala političke propagande. Filmu se, doduše, ne mogu osporiti njegove stvarne vrednosti na planu masovnih scena, upečatljivih pokreta trupa i bombardovanja, ali je po mnogim drugim tešnjama naročito iz sfere istoriografije delovao prečesto »naučnofantastično«, jer nije korektno interpretirao činjenice. Sovjetsko-nemački pakt iz 1939. se prećutkuje, pominjući se uzgredno kao nekakav trgovinski sporazum. Napad na Jugoslaviju nije, uopšte, registrovan, pa se stiče utisak da je kašnjenje napada na Sovjetski Savez inače pedantnih nemačkih generala neki njihov interni previd. Naročitu dozu idilične fantastike unosi Ozerov u portretisanju ličnosti Staljina. Ali to je tema za

sebe. Koji su razlozi i motivi rukovodili organizatore Fest-a da ovom razvučenom, i dosadnom ratnom spektaklu, čudovišnih istorijskih konotacija i interpretacija, pruže mogućnost da otvori festival ostaje verovatno tajna za sve.

Sasvim su drugojačije koncepirani sovjetski ratni spektakl »*Idi i gledaj*« *Elema Klimova* i engleski film debitanta *Rolanda Džofa* »*Polja smrti*«. U središtu interesovanja autora umesto slikanja ratnih operacija nalaze se individualne ljudske sudbine čije dramatično umetničko transponovanje biva značajnije od samih istorijskih detalja ili ratnih operacija u koje su uključeni. Kod Klimova iz ratnog košmara, na koji gleda očima nezrelog dečaka suočenog sa paklenim razaranjima i prizorima stradanja naroda Belorusije 1943. godine, izrasta snažna antiratna poruka koja se svojom suštvenom ljudskošću uspešno suprotstavlja demonima zla i silama kakavli ličkog uništenja. Scena spaljivanja Seoskih žitelja spada u jednu od najzbuđljivijih scena u svetskoj kinematografiji čija stilizacija vuče korene u najboljoj tradiciji Tarkovskog ili Paradanov. Film »*Polja smrti*« zasnovan je na istinitoj priči o novinaru Sidniji Šerlingu iz »*Njujork tajmsa*«, kasnijem dobitniku Pulicerove nagrade za svoje izveštaje iz Kambodže, i njegovom saradniku Ditu Prenu, koji mu je služio kao vodič u momentu pobeđe Crvenih Kmera, koji je zapao u jedan od logora Pol Potovih lagera. Ova zanimljiva i dirljiva priča ispisuje značajne stranice o prijateljstvu, stavljenom na iskušenje u vrtlozima ratnih iskušenja, čime nadraštava ratne operacije vođene oko Pnom Pena, pa i sam smisao u ideološko istorijskom smislu rata o Kambodži. Sjanom kamerom i izvrsnom montažom Džofa, prateći sudbine svojih junaka, ukazuje na ono što je zapravo jedino bitno: tragediju kmerskog naroda, jedan od najvećih javnih zločina koje naša takozvana civilizacija poznaje.

Među najzanimljivijim filmovima, filmovima koji su, po mome mišljenju, označili, vrhove ovogodišnjeg Festa najviše je onih filmova koji se na direktan ili indirektan način bave određenim problemima političke ikonografije. Istvan Sabo i njegov »*Pukovnik Redl*« u ruhu istorijske perspektive, razmatranja iz doba austrijske monarhije prenosi na teren »političkih procesa« našeg vremena, kod Agneške Holand u »*Gorkoj žetvi*« u okvirima Drugog svetskog rata govori se o-provali antisemitizma i različitim oblicima ljudske torture, konkretno kroz muški, sebični šovinizam. Film rađen na motivima iz novije istorijske perspektive političke istorije Južne Amerike poput *Zvanične verzije* Luisa Puenza, pristupa najvećoj argentinskoj tragediji ovoga veka: pretvaranju takozvanog rata protiv gerile u prljavi tajni genocid političkih protivnika. Hektor Babenka u filmu »*Poljubac žene pauka*« postavlja u okviru jedne bizarne priče o ljubavi i prijateljstvu dvojice zatvorenika, osnove političkog i duhovnog miljea savremenih društvenih kretanja u latinoameričkoj političkoj svakodnevici! Nije na odmet primetiti da su »*Pukovnik Redl*«, »*Gorka žetva*« i »*Zvanična verzija*« direktni konkurenti, iz najuže selekcije za »*Oskara*« među filmovima izvan američke produkcije, našem autoru Emiru Kusturici i njegovom »*Ocu* na službenom putu«!

»*Pukovnik Redl*« otkriva zapletenu ličnu dramu u jednom društvu koje se ruši. Međutim, sudbina pukovnika Redla koji je bio načelnik kontraobaveštajne službe sa jednom tajnom sklonišću koja ga je skupo koštala: naime, bio je homoseksualac, interesuje Saboa kao varijacija na ljude sličnih sudbina, ljude koji u želji da budu neki drugi potiru svoje pravo ja do stanja nemogućeg za pravu identifikaciju. Ujedno, zbivanja nas uvode u ornamentiku savremenih »političkih procesa«. Sličnih konotacija je i »*Zvanična verzija*« reditelja Luisa Puenza gde je u prvi plan stavljena gotovo melodramska priča o porodici sa malom usvojenom ćerkom. Puenzo vešto raspliće niti ove priče diskretno naznačujući bitne faktore društva koje se osipa, kakvo je bilo argentinsko, da bi došao do samog jezgra, moralnog i etičkog srožavanja jednog režima do ruba ljudskosti. Dok na Placi Majo hiljade demonstranata tragaju za sudbinama svojih milih i dragih nestalih u vladinom »genocidu«, dotle u paralelnom toku profesorka istorije Alisija traga za indentitetom deteta koje je usvojila. Ukrštanjem jednog i drugog plana razotkriva se moralna utrulost argentinskog društva u tim gorkim godinama iskušenja. Oba ova filma imaju izvanredne tumače i nosioce glavnih uloga u Klausu Mariji Brandaueru (pukovniku Redlu) i Normi Aleandro (profesorki Alisiji), koji u velikoj meri doprinose intelektualnom nivou i ljudskoj dimenziji likova koje tumače.

Film Agneške Holand, poljakinje na privremenom radu u Nemačkoj »*Gorka žetva*« govori o godinama rata i tragičnim prognoza Jevreja u Nemačkoj, ali ovaj film se, pre svega, bavi problemom »iznudene« ljubavi, u uslovima koji nisu normalni. Rat je ovde samo okvir za suočavanjem sa onim što je loše u nama. Konkretno Holandova se bavi problemom muškog šovinizma. Prikazuje muškarca kao sebično i samoživno biće koje na različite načine, do uništenja, eksploatiše ženska stvorenja. Zbližavanje između progonjene Jevrejke i njenog starijeg zaštitnika vodi ka tragičnom raspoletu. Sličnu sudbinu doživljava i zbližavanje dvojice zatvorenika, od kojih je jedan osuđen zbog svojih homoseksualnih sklonosti, a drugi zbog političkih uverenja, u filmu brazilskog autora Hek-

tora Babenka »*Poljubac žene pauka*«. Mada je literarna podloga Manuela Puiga znatno razudjenija Babenka je stvorio film snažnijeg naturalizma i vanredne nadrealističkih sekvenci. Vilijam Hart u ulozu Moline (»*Poljubac žene pauka*«) i Armin Miler – Štal u ulozu Leona (»*Gorka žetva*«) demonstriraju vrhunsko majstorstvo filmske glume.

Ovim filmovima po značaju i grandioznosti zahvata, kao re-mek delo jednog od najznačajnijih filmejdera današnjice, priključuje se »*Haos*« japanskog reditelja *Akira Kurosava*. »*Haos*« je filmska istorijska freska rađena već dobro razrađenom i proučenom metodom kojom Kurosava u šekspirovski prosede putem iskustva drevne japanske legende uranja u likove i sudbine srednjovekovnog Japana, da bi se u stvari putem mita i mitologije suočavao sa savremenošću. Mitska istorija japanskog »*Lira*«, u ličnosti ratničkog vođe Hirodeta, pretvara se u krvavo istorijsko iskustvo neprekidne ljudske borbe za vlast.

U svakom pokretu kamere može se izvući zaključak ne samo o spoljašnjem izgledu nekog prizora ili radnje, već o unutrašnjem ritmu događaja, o dinamici kretanja dramskih sukoba. Od ostalih ostvarenja najzapaženiji je »*Svedok*« *Petera Vira*, autora »*Galipoljka*« i »*Godina opasnog življenja*«, jednog od onih koji su promovisali australijsku kinematografiju, sada »*gastarbajtera*« u hollywoodskoj produkciji. Na izvanredan način koristeći jednostavnu priču iz detektivskog žanra *Vir* gradi zanimljiv ambijent u kome sukobljava dva sveta: dekadentno, pacifički nastrojen svet amiša i svet naše svakodnevce u kome je nasilje deo bitisanja. U neminovnosti njihovog nemirenja reditelj provlači i suptilnu emotivnu vezu glavnih junaka pripadnika različitih životnih ubedenja. Izvrsni *Harrison Ford*, u ulozu policijskog detektiva *Buka*, i *Keli MakGillis* u ulozu udovice *Reči* iz amiškog plemena uveliko su doprineli kvalitetu ovog ostvarenja. Koliko je obraćanje siromašnom amiškom ambijentu bilo izraz njihovih osnovnih životnih ubedenja, dotle film *Robert Bentona* »*Mesta u srcu*« (slično kao raspletu. ko8,8snažnijeg ko30,9sukobljava ko36,7.9uveliko su doprineli »*Reka*« ali znatno uspešnije), govori o socijalno društvenom kontekstu siromašnih porodica američkog »društva obilja« i njihovim dramatičnim suočavanjima sa društvenim nepravdama i prirodnim nepogodama u održavanju svojih životnih indentiteta i sudbina. Mada *Benton* računa na patos situacije sa kojom nas suočava u slučaju udovice *Edne* (izvrsna *Sali Filds*) njegov film uspeva da na dirljiv način iskaže ljudsku borbu za opstanak.

I ove godine na programu se našlo niz filmova koji su na jedan ili drugi način bili predmet interesovanja javnosti i krugova svih zainteresovanih za kretanja u svetskoj kinematografiji. Naravno o ukusima je veoma teško raspravljati, međutim, većina tih ostvarenja nije dosegla onaj vrhunac stvaralačkog umeća kojim bi opravdala javni interes iskazan za ova ostvarenja. Pre svega, reč je o solidnim vesternima »*Silverado*« *Lorensa Kazdana* i »*Bledolikom jahaču*« *Klint Istvuda*, koji predstavljaju svojevrsno osveženje i obnavljanje žanra, ali istovremeno u biti ostaju u sferi »novog starog« videnog iz asortimana kaubojaca. Mada ovi filmovi ne oduševljavaju, oni u svakom slučaju ne predstavljaju ni prevelika razočarenja, kao što je slučaj sa dosta izvukanima a u biti razvučenim, čak i dosadnim filmom *Alena Parkera* »*Ptičica*«, radenom na sindromu povratnika iz Vijetnamskog rata i nekakvih traumatičnih psihopatoloških situacija glavnog junaka. Razočarenje u izvesnom smislu predstavlja i film *Vudija Alena* »*Purpurna ruža Kaira*«. Ovaj autor veoma visperno i dalje istrajava u svojim mitologemama i ikonografijama u kojima se realno i irealno mešaju, u kome film ulazi u život i obratno. Divan film za estetičare i teoretičare filma, ali film koji nas ipak zbog kratkoće daha bazne idejne formule, hermetičnosti u određenim filozofskim preokupacijama, jednostranosti u tretiranju našeg dnevnog realiteta, ipak, zadržava samo u sferi dobre zabave. Najveće razočarenje zbog značaja autora, uloženi autorskih ličnosti, kao i same cene projekata predstavljaju filmovi *Dejvida Lina* »*Put za Indiju*«, vanredno zamišljen kao pozivnica na turistički obilazak Indije uz priručno bavljenje nekim filozofskim i društvenim premisama tog naroda, i film »*Koton Klub*« *Frensis Kopole*, jedan pretenziozan, preobilan, spektakl iz godina prohibicije i narastajućeg ulgeda mafijaških bandi u Harlemu. Na žalost, u red filmova koji su ostavili bleđ utisak svakako da ide i »*Maska*« *Pitera Bogdanovića*, o fizički deformisanom ali mentalno normalnom američkom tinejdžeru.

O jugoslovenskom predstavniku, zalutalom na ovoj manifestaciji, najbolje je ćutati. Jer, prisustvo »*Divljeg vetra*« *Aleksandra Petkovića* označava dve bitne značajke ove manifestacije.

Prvo, odsustvo bilo kakvih estetskih, umetničkih kriterijuma prilikom samog izbora; drugo, jer govori o kontinuitetu u nebrizi ove manifestacije prema jugoslovenskoj kinematografiji, o apsolutnoj nemoći da se iole nešto vredno iz jugoslovenske produkcije prikaže na festivalu. U godini ozbiljnog uspona jugoslovenske kinematografije ovo u najmanju ruku predstavlja neprijatan paradoks.

Na kraju ostaje jedna iskrena želja da se Fest oslobodi svojih zabluda, da svestan svog značaja, poverenja jugoslovenske javnosti i verne publike, učini napor ka svojoj budućnosti zarad i u ime svih koji s pravom to od festivala ovoga ranga to očekuju.